

OPRIMIDES I EXPLOTADES, LES DONES DE LA CLASSE OBRERA

Andrea D'atri

Publicat a la Revista Lucha de Clases Núm. 1 – Tardor / Hivern de 1997.
Reproduït en la pàgina web feminista La Morada.

Aquest treball fou presentat a varies delegacions de dones de l'interior del país que participaren del XII Encuentro Nacional de Mujeres, que es va realitzar a San Juan el 8, 9 i 10 de juny de 1997. Aquest apropa algunes reflexions sobre l'encreuament de la problemàtica de gènere amb la qüestió de classe, des d'una perspectiva marxista.

Parlar de gènere en una revista marxista o pretendre ser marxista en l'abordatge de la problemàtica de gènere no sembla tasca senzilla d'emprendre.

Tres dècades de desencontres prologuen aquest intent de rescatar la teoria i el mètode del materialisme històric per a comprendre la qüestió de gènere. Tot i així, és bo dir que feministes i marxistes de fi de segle, al menys coincidim en què “els punts de vista dels subjugats són preferits perquè prometen relats més adequats, objectius i transformadors del món”(1). D'aquí que el nostre interès en la classe i el gènere “expressa en primer lloc el compromís intel·lectual de construir una història que inclogui les històries dels oprimits”(2) i, en segon lloc, em permeto agregar a títol personal, la convicció de transformar aquesta història d'opressió.

Tot i així, és necessari definir més precisament el nostre posicionament, en ambdós camps. De quin marxisme parlem? Marxisme acadèmic? Revolucionari? Occidental? Feminisme de la igualtat? De la diferència? Liberal? Radical?

Tal com assenyalen Santa Cruz, Gianella i altres: “...feminisme i feminista són termes massa amplis i vagues. No hi ha un feminisme unívoc i monolític i, encara que els diversos feminismes semblen coincidir en advertir de la situació de subjecció de les dones, la injustícia de tal situació, la voluntat de revertir-la i la convicció de que és possible aconseguir-ho, hi ha grans divergències en aspectes claus dins de les diferents línies de pensament o acció”(3). És que, com assenyalà Gerda Lerner: “(les dones) estan subordinades i explotades, però no són totes”(4). D'aquí que sostinguem que un anàlisi de classe s'imposa com a necessari en l'estudi històric del feminisme i en l'abordatge de la qüestió de gènere en la història.

Considerem que la lluita de classes és la força motriu de la història i que les dones integren les diferents classes socials en pugna. En aquest sentit, les dones no constituïrien una classe diferenciable. “Si partim del criteri marxista,

que tracta de definir les classes socials en relació amb el procés de producció i d'acord amb la possessió efectiva dels mitjans de producció, les dones formen un grup interclassista”(5). Volem subratllar, aleshores, que considerem l'explotació com aquella relació entre classes socials que fa referència a l'apropiació del producte del treball excedent de les masses treballadores per part de la classe posseïdora dels mitjans de producció. Es tractaria, en aquest cas, d'una categoria que enfonsa les seves arrels en els aspectes estructurals econòmics. Mentre que la opressió podríem definir-la com una relació de submissió per raons culturals, racials o sexuals. És a dir, la categoria d'opressió es refereix al ús de les desigualtats en funció de posar en desavantatge a un grup social.

Però explotació i opressió es combinen de diverses maneres. Tornant a lo assenyalat per Gerda Lerner, podem dir que la pertinença de classe d'un subjecte delimitarà els contorns de la seva opressió. Per exemple, encara que la impossibilitat legal d'exercir el dret sobre el propi cos sigui uniforme per a totes les dones en l'aspecte formal; no són equivalents, en l'aspecte de lo real, les pràctiques il·legals possibles i les seves previsibles conseqüències pels qui hi puguin accedir -per posició econòmica, social i fins pel nivell educatiu- a l'avortament clandestí sèptic i qui han de morir per hemorràgies i infeccions, víctimes d'un ordre “patriarcal”, amb descarnat rostre capitalista.

Encara que pot assenyalar-se que les dones pateixen discriminacions legals, educatives, culturals, polítiques i econòmiques, existeixen evidents diferències de classe entre elles, que modelaran de forma variable no sols les vivències subjectives de la opressió, sinó també i fonamentalment, les possibilitats objectives d'enfrontament i superació parcial o no d'aquestes condicions socials de discriminació.

Sols partint de fer visible aquesta diferenciació primordial que encara existeix entre els subjectes que s'inscriuen dins d'una mateixa categoria genèrica (inclús quan aquesta pertinença sigui al gènere oprimat socialment) és possible entendre l'àmplia gamma d'actituds i experiències femenines -segons la procedència social- i els resultats de diverses investigacions que demostren que, de manera preponderant, el factor de classe té major poder de cohesió que l'adscripció a un gènere.

D'altra banda, sostenim que el gènere és una categoria històrica i relacional. No es tractaria d'un atribut ontològic sinó instrumental. És a dir, el gènere comprèn al conjunt de les conductes que es construeixen socialment sobre la diferència sexual i que fan que dones i homes es comportin femenina o masculinament. Funcions i característiques associades imaginàriament al sexe conformarien el gènere femení i/o masculí. Però aquesta diferenciació tanca en si mateixa la trampa d'una jerarquització, és a dir una valoració positiva i/o negativa associada, de tals propietats o conductes. En aquest sentit, “...el gènere no és una categoria descriptiva sinó una normativa que determina la posició social de les dones i dels homes”(6). Coincidim amb J. Scott quan planteja que “el gènere és un element constitutiu de les relacions socials basat en les diferències que es perceben entre els sexes, i és una manera primària de significar les relacions de poder”(7). Relacions de poder que s'aprenen en la

vida familiar, s'experimenten així mateix en les diferents institucions per les que travessa el subjecte en la seva socialització i no són més que la reproducció distorsionada de la divisió entre dominadors i dominats que solca la història de la humanitat des de l'esclavitud fins als nostres dies.

Engels ja assenyalava, referint-se a la monogàmia, que podia considerar-se a la família com la forma cel·lular de la societat civilitzada en la qual es troben les contradiccions que assoleix el seu ple desenvolupament en ella mateixa (8). I és amb el sorgiment d'aquesta forma de família monògama i patriarcal que la vida social queda diferenciada en dues àrees: la pública i la privada, constituint aquesta última l'àmbit específicament destinat al gènere femení. D'aquesta manera, mentre que la producció de mercaderies (la producció social) s'anà constituint en una zona privativa de lo masculí, les activitats realitzades per la dona en el sí de la família quedaren reduïdes a la reproducció biològica i la reproducció de la força de treball consumida diàriament, és a dir, l'elaboració de valors d'ús pel consum directe i privat.

És aquesta divisió del treball determinada pel desenvolupament sociohistòric la que comporta en sí la constitució de subjectivitats genèriques, i no hi ha res de les diferències sexuals anatòmiques que expliqui i justifiqui la diferenciació jerarquitzada d'aquestes tasques.

Relegades, aleshores, de l'esfera pública, les dones, per conseqüència, foren excloses de la Història que, tradicionalment, ha focalitzat els processos de transformació social des de les institucions i els actors ("homes públics") de les classes dominants.

Quan intentà reivindicar el rol de la dona en la història, la historiografia acadèmica recuperà la figura d'algunes dones excepcionals. Vides femenines que mereixien un tractament destacat pel rol desenvolupat en àrees pròpies de l'home, com la política, la ciència, la cultura, etc. També s'ha d'assenyalar que tals dones pertanyien a les classes dominants o a sectors acomodats de les classes mitges.

Avui, aleshores, front a la tasca de reconstruir teòricament les vinculacions que existeixen entre gènere i classe, hauríem de preguntar-nos com feu Annarita Buttafuoco: "Quines són les dones que, esborrades o ignorades per la historiografia tradicional volem fer emergir?"(9). I amb la guia d'aquest interrogant revisem el passat i el present, descobrint que en les guerres, les catàstrofes naturals, les situacions de crisi extremes i les revolucions, les dones més silenciades en al vida quotidiana, les dones de la classe obrera i els sectors populars, són protagonistes. "En tots aquells moments en que es trenca la continuïtat, quan apareixen les formes no programables de la història, les dones reaccionen bé, en moltes oportunitats, amb una presència que deixa de banda els compromisos domèstics"(10).

Fou aquest el disparador del nostre treball. D'allí partirem per a interrogar a les dones que, sotmeses diàriament a la jornada fatigosa de les tasques de la llar - "esclaves domèstiques", com digué Lenin-, un dia trenquen amb l'aclaparadora quotidianitat del treball invisible i es fan presents en els conflictes obrers, en les

ocupacions de fàbriques, en les vagues, en les mobilitzacions, impulsades - encara que soni contradictori a les oïdes del feminisme vulgar del sentit comú- per la necessitat de defensar i resguardar a la seva família de l'atac del capital i els seus agents.

NOTES:

1. HARAWAY, Donna: "Saberes situados: el problema de la ciencia en el feminismo y el privilegio de una perspectiva parcial", a "De mujer a género: Teoría, interpretación y práctica feminista en las ciencias sociales" (compiladoras Ma. Cecilia Cangiano y Lindsay Du Bois)
2. SCOTT, Joan: "El género: una categoría útil para el análisis histórico" en op.cit.
3. SANTA CRUZ, GIANELLA y otras: "Aportes para una crítica de la teoría de género", en "Mujeres y Filosofía: Teoría filosófica de género"
4. LERNER, Gerda: "The challenge of women's history", en "The majority finds its past. Placing women in History"
5. NASH, Mary: "Nuevas dimensiones en la historia de la mujer", en "Presencia y protagonismo" (compiladora Mary Nash)
6. SANTA CRUZ, GIANELLA y otras: op.cit.
7. SCOTT, Joan: op.cit.
8. ENGELS: "El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado"
9. BUTTAFUOCO, A.: "Historia y memoria de sí", en "Feminismo y teoría del discurso" (compiladora Colaizzi)
10. MENAPACE, L.: "Economia politica della differenza sessuale"